

André Glucksmann (pro Forum 2000)

ŽENA S PLAMENEM

Odpoledne jednoho říjnového dne roku 2006 zvoní telefon. Z Moskvy a pak z Říma. Annu zabili. Odporný den pro lidstvo. Odporný den pro Rusko. Pro Čečnu a pro nás všechny a taky pro mě, byla mou přítelkyní. Vladimir Putin bude slavit jedno pěkné výročí.

Odvaha Anny Politkovské nám vyrážela dech. Jako všichni hrdinové byla skromná a měla neuvěřitelný smysl pro humor. Stále si vybavuji její jistý krok, andělský obličej, velké brýle a za nimi pohled plný světla, její výbuchy smíchu, kterými překonávala komunikační bariéry. Už nepočítala, kolikrát jela do Grozného a zpět, navzdory zastrašování a hrozbám, které zpestřovaly její cesty. Odkrývala hrůzy, které tušila o válce v Čečensku. Stíhala tempo Kremlu, ale nestíhala pochopit obscénní lhostejnost západních politiků. Nepřidávala se k žádnému ze stran, jen na stranu pravdy. Krutost ji děsila, ať už ji páchal kdokoliv.

Svou absolutní upřímností si získala srdce Čečenců. Vyjednávala o vydání rukojmích s únosci v moskevském Divadle na Dubovce, ale bohužel ji předběhlo zásahové komando, které uvězněné otrávil plynem. V září 2004 se opět nabízela jako zprostředkovatel v Beslanu, „někdo“ jí však na lince Moskva-Rostov nalil jed do čaje. Nikdy se z toho úplně nevzpamatovala, ale nad únavou vždy jen máchla rukou. Nostalgicítí příznivci KGB k ní pociťovali neutuchající nenávisť. V Dumě byla prohlášena za nepřitele č. 1 (spolu s mou maličkostí, jak mi sdělila). S odzbrojujícím úsměvem přiznávala, že ví, co ji čeká. No a? Nejhrůznější nadace jí nabízely práci na Západě, ale vždy odmítla. Záleželo jí na tom, aby zachránila „čest“ Ruska, nebo spíše Rusko. Týraná Čečna pro ni byla otevřenou ranou, hnisajícím a nakažlivým popřením všeho, co po tři staletí utvářelo velikost ruské kultury, jejích básníků a spisovatelů. Jako ruská občanka se cítila odpovědná za zločiny, páchané jejím jménem.

Sotva se rakev zavřela, největší hulvát se bije v prsa a ukazuje svaly. Americe nasazuje koloniální helmu, pak hrozí evropským městům svými raketami a mává „otcem všech bomb“. Nato pán Kremlu lichotí svým partnerům již dávno známou metodou ozkoušenou jeho vznešenými předchůdci v Lubjance, aby je následně zahrnul laskavými návrhy. Zatímco jeho armáda srovnává Groznyj se zemí, pánové Bush a Blair, k nimž se brzy připojí a předčí je Schröder, Chirac a Berlusconi, pějí chválu na toho „správného chlapíka“, a rovnou ho zvou do skupiny G8.

Teprve dlouhá agonie Alexandra Litviněnka v londýnské nemocnici připomněla tisku vynikající novinářku Novoj Gazety. Vypil jaderný nápoj – ruské tajné služby se na pozoruhodné koktejly specializují již od časů Stalina a Andropova (ach, Juščenko!). Anna, která už jednou seděla u lůžka otráveného kolegy, vrahy podezírala z přípravy takových dávek, které zaručují, že dotyčný před smrtí ukrutně trpí. Jeho blízcí a příbuzní tak dostanou dostatek času, aby pochopili, že jde o varovnou výstrahu. Tahle terapie příkladem je víc než jen nudné varování, říkala mi. Považovala by dvě kulky do hlavy, kterých se dostalo jí, jako poslední milost osudu? Věděla, že čelí něčemu ohavnému a nepojmenovatelnému, a jejím cílem bylo to pojmenovat.

„Odmítám schovat se a čekat ve své kuchyni na lepší časy.“ Za tímto planoucím vyznáním víry novinářky, jejíž činnost přesahuje meze její profese, vidím víc. (...) Anna v severním Kavkaze odhalila víc než jen obyčejnou katastrofu koloniálního konfliktu: „Vznikl tu svět vojenské iracionality, která přetrvává, i kdyby – kdo ví? – válka skončila zítra. Každý člověk je obdařen omezenou morální odolností a za ní se otevírá osobní propast. Není to nutně smrt. Jsou i horší situace, jako je absolutní ztráta vlastní lidskosti v reakci na množství prožitých hrůz.“

Říkala: „Nejde jen o nekonečné neštěstí Čechenců, ale i o nás, o Rusy, a o vás, prosperující, ale zaslepené západňany. Barbarství bez zákonů a víry je rakovinou, jejíž metastázy – korupce, svévole, brutalita – bují v Moskvě, Petrohradu a za zavřenými dveřmi nebohé ruské provincie. Má země není jen tak nějakou banánovou diktaturou, je stálým členem Rady bezpečnosti, druhou termonukleární mocností, gigantickým obchodníkem se zbraněmi a famózním producentem zemního plynu a ropy. Pánové z Kremlu disponují neslýchanou ničivou mocí, kterou použijí bez skrupulí a zábran. Čechenská kalvárie je jen periferním příkladem jejich schopnosti. Vidím, jak naše vzácné svobody zanikají, jak samovláda – „vertikála moci“ – dusí rodící se veřejné mínění a jak země upadá do mafiózní a byrokratické anarchie, kde se střety zájmů vyřizují střelbou nebo svévolným vězněním. Čechensko je jen odrazovým můstkem. Klony KGB vybavují vládnoucí skupinu složenou ze super-policajtů a prospěchářů neomezenou mocí. Prodlužuje se seznam zakázaných nevládních organizací, zatčených odpůrců režimu a těch, kteří byli pro svou přílišnou zvědavost exemplárně zabití.“

Po zavraždění Anny se vyšetřování jako obvykle obrátí ve frašku. Desítky dalších případů nebudou nikdy objasněny. Ti, kteří podezřívají FSB, že stojí za výbuchy obytných domů v Moskvě, jsou zneškodněni: výbuchy byly záminkou k zásahu na Kavkaze. Otrava Litviněnka? Jeho domnělý vrah se vysmívá Londýnu a napařuje se před mikrofony. Ti vzdorující, ať už chudí nebo bohatí, sedí za mřížemi – Chodorkovskij a Trepaschin v daleké Sibíři. Každý čtvrtý nebo pátý Čechenec je po smrti, při vši beztrestnosti. Ti, kdo manifestují, v jedné ruce růži a v druhé ruskou ústavu, jsou pod tlakem výhrůžek. Ve válce v Čechensku viděla Anna propast, do níž se propadá ruská společnost. Předvídala nejen blízkost své vlastní smrti, ale analyzovala i nebezpečí bez hranic, které otázku našeho přežití vydává na pospas dobré vůli a špatným záměrům nečestných a podělaných politiků, pro které moc rovná se ničení. Kolik hlav ještě musí padnout? Zaslepení západních elit je neomluvitelné.

(...) Kde brala Anna sílu, jaké je tajemství její neuvěřitelné odvahy? Nikdy nezastírala svou křehkost. Byla zranitelná, ale věděla, že svět je stejně takový a navíc mnohem zbabělejší. (...) Myslela, psala, svědčila v blízkosti propasti. Cenzura se usadila v srdcích všech, občas se vrací k dávné tradici poddanosti, zatímco vládci cítí, že mají opět volné ruce – bez kontroly uvnitř státu a s malým zájmem servilního mezinárodního společenství.

Zemřela Anna Politkovská zbytečně? Zvonila na poplach, aby demokratický svět věděl a reagoval. Nikdo z těch, kdo rozhodují o Evropě, (...) o texty Politkovské ani nezavadili, ze strachu, aby neobjevili (...) pravdu, kterou zaplatila vlastním životem.

Všichni velcí tohoto světa trpí Stalinovým syndromem: „Papež – a kolik má divizí?“ V roce 1968, když tanky sovětského bloku drtily Pražské jaro, na Rudém náměstí protestovalo devět

osob. Devět mužů a žen se postavilo sovětské diktatuře. Jen pár intelektuálů, na Západě vysmívaných, se nechalo pohnout a podařilo se jim tyto osamocené hrdiny zachránit z psychiatrických léčeben, kam je politická policie zavřela. Dvacet jedna let poté evropští kancléři s úžasem zjistili, že tyto „lehké váhy“ – Solženicyn, Sacharov, Bukovskij, Havel, Walesa a těch devět ze srpna 68 – porazily komunistickou říši. V roce 2007 „*pro Evropany 5000 lidí v ulicích Moskvy neznamená nic. Ale v zemi, kde účast může mít velmi vážné následky, i tisíc manifestujících ztělesňuje hrdinství*“, píše Garry Kasparov v jednom pařížském deníku.

Kasparov – kolik má divizí? Je na čase, aby demokracie přestaly lhostejně brát na vědomí špatný kurz ruských záležitostí. Kdysi dokázali západané vyjednat s Brežněvem dohody z Helsinek, které všem svobodně smýšlejícím obyvatelům SSSR dodaly kyslík. Samozřejmě, Evropa potřebuje plyn, ale ropný car potřebuje ji, aby zachoval své bohatství. Je na nás, Evropanech, abychom zabránili tomu, aby nám hned za dveřmi postavili ničivou sílu, kterou nikdo, možná ani oni, nedokáže kontrolovat. Svoboda slova a lidská práva v Rusku, to nejsou pouhé morální a humanitární požadavky. Dnes jsou podmínkou naší bezpečnosti v chaotickém světě.

Je nejvyšší čas, aby se Evropská Unie přihlásila ke své touze po svobodě, která stála u jejího vlastního zrodu a která živila protitotalitní revolty v Berlíně (1953), v Polsku (1956), v Budapešti (1956), v Praze (1968), ve Varšavě, až po pád Berlínské zdi. A následně: studentské povstání proti Miloševičovi v Bělehradě, růžová revoluce v Tbilisi, oranžový prosinec v Kyjevě, při kterém se současným nájemcům Kremlu sypala půda pod nohama. Jiné Rusko, Rusko Anny Politkovské, je duší celé Evropy.

Na jaře 2006, když jsem ji viděl naposledy, mi Anna řekla: „Jestli mě zabijí, nehledejte strůjce. Je v Kremlu a má strach.“ Než Alexandr Litviněnko 23. listopadu naposledy vydechl, zašeptal: „Ty svině mě dostaly. Ale všechny nás nedostanou.“ Uvidíme.

André Glucksmann je francouzský filozof, který se dlouhodobě věnuje válce v Čečensku.

Publikováno 3. října 2007 v Hospodářských novinách.